

บทที่ 4

อัปปมาทะ สัจจะ ความกตัญญูกตเวที

อัปปมาทะ

ความสำคัญของอัปปมาทะ

อัปปมาทะเป็นธรรมที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นตัวนำ เป็นบุพนนิมิต เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเกิดขึ้น ค้างอยู่และเจริญของงานของอริยมรรค เป็นมูลเหตุ เป็นที่ประชุมรวมของกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นยอดของกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นกัลยาณมิตร เป็นปัจจัยให้เกิดประโยชน์ทั้งทิฐรัตน์มิถุตตะ และสัมปราຍีตตะ เป็นธรรมที่กระตุ้นเตือนให้นุชร์รับประกอบกิจประโยชน์ให้สำเร็จ และเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ เพื่อความค้างนั้นแห่งสักธรรม ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่กล่าวถึงความสำคัญของอัปปมาทะ (ความไม่ประมาท) ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อควรอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณเข้ามาก่อน เป็นบุพนนิมิต ฉันใดความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอารยอัชฎางคิกมරรค แก่ภิกษุ ฉันนั้น”¹

“ธรรมเอก ที่มีอุปการะมาก เพื่อการเกิดขึ้นแห่งอารยอัชฎางคิกมරรค ก็คือความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท”²

“เราไม่เลิงเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างเดียวที่เป็นเหตุให้อารยอัชฎางคิกมරรคที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญบูรณา碌 เหมือนอย่างความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทนี้เลย”³

¹ พราชาธรรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสนา. 2518. หน้า 31.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม.

“รายเก้าองสัตว์งกหงษ์หลาย ชนิดใด ๆ ก็ตาม ย่อมลงในรายเก้าช้างได้ทั้งหมด รายเก้าช้าง เรียกว่า เป็นยอดของรายเก้าเหล่านั้น โดยความใหญ่ จันได กุศลธรรมหงษ์หลาย อวย่างได ๆ ก็ตาม ย่อมมีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาทได้ทั้งหมด ความไม่ประมาท เรียกได้ว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น จันนั้น”¹

“ผู้มีกัลยาณมิตร พึงเป็นอยู่โดยอาศัยธรรมเอกสารนี้ คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรม หงษ์หลาย”²

“ธรรมเอกสารนี้จะทำให้ดีเอาประโยชน์ไว้ได้ทั้ง 2 อวย่าง คือ หงษ์กิจวุฒิมิกตตะ (ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์เฉพาะหน้า หรือประโยชน์สามัญของชีวิต เช่น ทรัพย์ ยศ การศึกษา เป็นต้น) และ สัมปราภิกตตะ (ประโยชน์เบื้องหน้าหรือประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไปทางจิตใจหรือคุณธรรม) ก็คือ ความไม่ประมาท”³

“สังฆาร (สิ่งที่ปัจจัยปุรุ่งแต่งขึ้น) หงษ์หลาย มีความเสื่อมลินไปเป็นธรรมชาติ ท่านหงษ์หลาย จงยังประโยชน์ที่มุ่งหมายให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาทเด็ด”⁴

“ความไม่ประมาท ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เพื่อความดีงามนั้น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสังฆธรรม”⁵

ความหมายของอัปปมาทะ

อัปปมาทะ (ความไม่ประมาท) คือ “ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ”⁶ หรือ “ความเพียร

¹ พระราชวัณี (ประยุทธ์ ปัญโญ). หนอนานุกจนพุทธศาสนา. 2518. หน้า 31.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม. หน้า 32.

⁴ แหล่งเดิม.

⁵ แหล่งเดิม.

⁶ แหล่งเดิม.

ที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม¹ ความไม่ประมาทจึงได้แก่

การคำนีนชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง
ระมัดระวังตัว ไม่ยอมถล้างไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงาม
และความเจริญก้าวหน้า ควรหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ให้ใจสำนึกรู้เสมอในหน้าที่
อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ปล่อยปะละเลย กระทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบ และ
รุกหน้าเรียบไป²

ประโยชน์ของอัปปมาทะ

หากพิจารณาในแง่ของประโยชน์ อัปปมาทะ หรือความไม่ประมาท มีประโยชน์อย่างยิ่ง
 เพราะเป็นธรรมะที่ค่อยกระตุ้นเตือนให้มนุษย์ระมัดระวังอยู่เสมอ ไม่ยอมถล้างในความเสื่อม และ
 ไม่ยอมพลาดโอกาสที่จะประกอบกุศลกรรม อันเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์他人ในการให้งอกงาม
 ให้บุญ

อัปปมาทะจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม

อัปปมาทะที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง

อัปปมาทะที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงมีลักษณะเป็นองค์ธรรมที่ค่อยกระตุ้นเตือน
 ให้มนุษย์มีสติระมัดระวัง ป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมหนังตะลุง
 ต่อไปนี้

บทหนังตะลุงเรื่องเทพธิคาลง ของนิ้น อรมุต เจ้าชายผาดภัยยันต์ กرابลาพราหม
 บิดา-มารดา ไปตามหาพระไตรปิฎกมาเป็นหลักของพราสาสนากลับบ้านเมือง พระราชบิค-

¹ พระราชมนูนี (ประยุทธ์ ปัญชุติ). พจนานุกรมพุทธศาสนา. 2518. หน้า 31.

² แหล่งเดิม. หน้า 32.

มารดา ตรัสเดือนให้เจ้าชายผาดภัยยันต์ระมัดระวังอันตรายจากการเดินทาง คนพาล น้ำ อาหาร สถานที่พัก ดังนี้

ผาดภัยยันต์น้อมเคารพอภิวاث	อาสานาบทพิตรอดิสรา
สมเด็จพระบิตรราชปะสกพาร	พระมารครทรงสั่งให้ระวังภัยพาล
ผาดภัยยันต์ปัญญาอย่าประมาท	ยามนิรภัยรวมไปไกลสถาน
อย่าคบพาลพาลจะพาไปหาพาล	เหมือนนิทานช้างทรงพระจอมวัง
หนึ่งน้ำท่าอาหารสถานที่พัก	ประมาทนักจะอันตรายในภายหลัง
อันลึกอื่นหมืนแสตนแม้จะหยัง	เราก็ยังรู้ขานด้วยมาตรการ
ใจมนุษย์สุดระวังหยังไม่ถึง	หังลึกซึ้งเคี้ยวคดกำหนดหนา
จะหยังในใจคนจนปัญญา	ลึกหาร้าวประมานด้วยก้านบัว ¹

บทหนังตะลุงเรื่องหยกสิงห์ปากศิษ ของจิว ทิพย์วารี เจ้าชายเขมราชากรานลาพะนานา ปกุณทอง พระราชนารดาเพื่อตามไปแก้แค้นอาภิเมืองยักษ์ นางปกุณทองเดือนเขมราชาให้ระมัดระวังอันตรายจากศัตรู ความหนุ่ม สมรร สรุรา ความหลงอวดหาญ ดังนี้

จงควรหนักรักษาซึ่งภัยิน	เดินทางไกลไปเมืองมารต่างฐานถิน
เราคนหนุ่มใจหนุ่มจะหุ่นห่อ	หนึ่งไม่สื้นศัตรุที่คุ้มคลน
สองสมรรนี้ศัตรุให้แม่น	ให้เกิดก่อความประมาทจะพลาดแผน
เรื่องสรุนานรนีร้ายนัก	สามฤทธิ์แอลกอฮอล์ข้อระวัง
จะล้างแค้นแทนพ่อจะรอฟัง	เขมนลูกรักงงจำคำแม่สั่ง
	แต่แม่ยังเป็นห่วงเจ้าดวงใจ

¹ ฉัน อรุณ. บทหนังตะลุงเรื่องเทพรัตน. 2532. หน้า 8.

อย่าโนโหโห่ายน้ำรานหัก	ให้รู้จักยับยั้งจิตวินิจฉัย
อันน้าน้อยผลอยแยกย่อ้มแพไฟ	ต้องอาศัยปัญญาบริชาชัย ¹

บทหนังตะลุงเรื่องนักวักนักวน ของพ่วง บุษราวดน ก่าวถึง เสกสรรผู้นำค่ายอินทรีแดง ของปรัญญาณคราถึ่งหน้าที่ถอนไปหาอุมาพรพยาบาลสาวสวย นันทศักดิ์แห่งกองทัพบูรินทรานคร ยกทัพบุกเข้าโจนตีค่ายอินทรีแดงแตก ผู้แต่งบรรยายว่าเหตุอันตรายนี้เกิดจากความประมาท ดังนี้

พระพุทธองค์ทรงสอนว่าอย่าประมาท จะมีผลลัพธ์กิจการงานทั้งหลาย	ย่อมจะพาไปถึงชั้นความตาย
ต้องเสียค่ายอินทรีแดงถูก yayชิง	อันความจริงหันยิ่งย่อมมัวด้วยผู้ชาย
ฝ่ายผู้ชายก็ย่อมมัวลงด้วยผู้หญิง	เสกสรรทั้งหน้าที่จึงมีภัย ²
สำนាជรักชักนำถล่าดึง	

อีกตอนหนึ่งจากเรื่องเดียวกันนี้ ถ้าชีวันรัตน์ทราบข่าวว่า เมืองปรัญญาณครเกิดศึกสงคราม กับเมืองบูรินทรานคร ตนต้องการช่วยชาติน้านเมือง จึงส่งกำพล ศิษย์รักไปช่วยกษัตริย์ปรัญญาณคร ถ้าชีวันรัตน์ได้ถ้าล่าวสอนกำพลว่า จะมีสติรอบคอบ ความมีสติรอบคอบระมัดระวัง ความรู้จักคิด พิจารณา ไม่ประมาท จะสามารถป้องกันอันตรายได้ ดังนี้

(เจรจา)

วันรัตน์ ... ความพร้อมเมื่อใด คือ ได้ฤกษ์ดีเมื่อนั้น เวลาดีเหมือนกัน ทุกนาทีทุกชั่วโมง ทุกวันทุกเดือนและทุกปี จะชั่วก็อยู่ที่ผู้ประกอบกิจการเท่านั้น ถ้าคนขับรถยนต์ ประมาท ถึงจะเจ็บรถ ผูกด้ายขาว ด้ายแดง แขวนหลวงพ่อไว้หน้ารถ รถก็ยัง ชนกันได้ ถึงจะแยกผ้าประเพิ่ม ผ้ายันต์ และพระห้อยคอ กระสุนตรงเข้าไป

¹ จีวี พิพิญารี. บทหนังตะลุงเรื่องหยกสิงห์ภาคติด. 2536. หน้า 2-3.

² พ่วง บุษราวดน. บทหนังตะลุงเรื่องนักวักนักวน. 2530. หน้า 16.

ก็ปองกันไว้ไม่ได้ แรงบีนสมัยใหม่ อย่าไว้แต่พุกคน แม้แต่กำแพงยังทะลุ
ทางเดียวที่จะรอด คือ มีศิตรอบคอบ ไม่ประมาณ อาจารย์ไม่มีเครื่องรางของลัจฉุง
จาก ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ไม่มีเทวาวรักษากษา เชอหงส์สามต้องรักษาตัวเอง

(บท)

กำพลอย่าประมาณที่จะพลาดพลัง	สติตั้งยังคิดพินิจเห็น
ไปช่วยชาติศาสนานคราจ้าเป็น	ชื่อจะเต้นเพราะทำศีมีวิชา
กษัตริย์ศูนย์รวมใจไทยหงษ์ชาติ	สละหายาดเลือดพิทักษ์อารักษากษา
หนุนกำพลทองสีแก้วแล้วทราบลา	ออกเดินทางมุ่งหน้าปรัญญาณคร ¹

เบรียงเทียนอัปปมาทະที่ปราภ្យในวรรณกรรมหนังตะลุงกับอัปปมาทະที่เป็นพุทธธรรม
อัปปมาทະที่ปราภ្យในวรรณกรรมหนังตะลุงดังกล่าวนี้ หากเบรียงเทียนกับอัปปมาทະที่เป็น
พุทธธรรม ก็สรุปได้ว่า อัปปมาทະที่ปราภ្យในวรรณกรรมหนังตะลุง ซึ่งหมายถึง องค์ธรรมที่เคย
กระตุ้นเตือนให้นุชร์ยมีสติระนัดระวังป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นนั้น สองคล้องกับอัปปมาทະที่เป็น
พุทธธรรมเป็นบางส่วน เพราะกล่าวถึงอัปปมาทະ เฉพาะให้มีสติป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น ยังไม่
ปราภ្យอัปปมาทະที่กล่าวถึงการมีสติ รู้ด้วย และเร่งรีบการประกอบกุศลกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ
อัปปมาทະตามหลักพุทธธรรมด้วย

อัปปมาทະหรือความไม่ประมาณตามหลักพุทธธรรมนั้น หมายถึง
การเป็นอยู่โดยไม่ขาดสติ ซึ่งหมายความได้ว่า การระมัดระวังอยู่เสมอ ไม่ยอมถ่ำ
ลงไปในทางเสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความเจริญก้าวหน้า กระหนักกี
ถึงสิ่งที่จะต้องทำและต้องไม่ทำ ใส่ใจสำนึกรอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยประละเลย
การทำการด้วยความจริงจัง และพยายามเดินรุดหน้าอยู่ตลอดเวลา²

¹ พ่วง บุญราตน. บทหนังตะลุงเรื่องนกหักนกวน. 2530. หน้า 45-46.

² พระราชนูนิ (ประยุทธ์ ปัญโญ). พุทธธรรมฉบับปรััมปุรุ่งและญาณความ. 2525. หน้า 805.

สัจจะ

ความสำคัญของสัจจะ

ในธรรมบท สุคณิบาต บุททกนิ迦ย มีพระพุทธเจนกกล่าวถึง ความสำคัญของสัจจะว่า บุคคลพึงมีสัจจะ คนมีสัจจะเป็นคนดี คนมีสัจจะย่อมชนะคนไร้สัจจะ คนมีสัจจะย่อมเป็นที่รักของคนอื่น คนมีสัจจะไปสู่สุคติสวรรค์ได้ คนมีสัจจะควรแก่การนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ (ควรแก่การเป็นพระภิกษุ) ควรแก่การเป็นพระเถระ ควรแก่การเป็นพราหมณ์ (พระอรหันต์) จะเห็นได้จากพระพุทธเจน ดังนี้

“พึงควบคุมความคิดของทางว่า พึงสำรวจคำพูด พึงละเวจทุจริต พึงประพฤติวิชีสุจริต”¹

“คนที่ล่วงศีลหนึ่งข้อ (คือ ข้อ 4) มักพูดเท็จ ไม่ค่านึงประโยชน์ จะไม่ทำซ้ำไม่มี”²

“พึงเอาชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงเอาชนะความร้ายด้วยความดี พึงเอาชนะคนตระหนีด้วยการให้ พึงเอาชนะคนพูดพล่ออยด้วยคำสัตย์”³

“คนย่อมรัก ผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและทัศนะ ดังอยู่ในศีลธรรม พูดสัตย์จริง ทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์”⁴

“คนที่พูดคำเท็จเสมอ กับคนที่ทำแล้วพูดว่า “ฉันไม่ได้ทำ” อกนรากเหมือนกัน มนุษย์สองจำพวกนั้น ตายแล้วมีกรรมช้ำเหมือนกันในโลกหน้า”⁵

“บุคคลควรพูดคำสัตย์จริง ไม่ควรโกรธ แม้เข้าข้อเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ควรให้ ด้วยสถานะทั้งสามเหล่านี้ เขา ก็อาจไปสวรรค์ได้”⁶

¹ เสรียรพงษ์ วรรณape. พุทธวจนะในธรรมบท. 2519. หน้า 267.

² แหล่งเดิม. หน้า 206.

³ แหล่งเดิม. หน้า 259.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 251.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 351.

⁶ แหล่งเดิม. หน้า 260.

“คนกิเลสหนา ปราศจากการบังคับตัวเอง ไร้สัจจะ ถึงจะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ก็หาคุ่ควรไม่”¹

“ผู้ที่มีคุณธรรมแล้ว มั่นคงในศีล รู้จักบังคับตนเอง และมีสัจจะนั้นแห่งความรุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์”²

“ผู้ใดมีสัจจะ คุณธรรม ไม่เบียดเบี้ยน สำรวม ข่มใจ ฉลาด ปราศจากมลทิน ผู้นั้นแล เรียกว่า เทระ”³

“ไม่ใช่ไว้ผอมยา ไม่ใช่โภคร ไม่ใช่ชาติกำเนิด ที่ทำให้คนเป็นพราหมณ์ ผู้มีสัจจะ มีธรรม เท่านั้น จึงจะเป็นผู้บริสุทธิ์และเป็นพราหมณ์”⁴

นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอีกหลายหมวดที่กล่าวถึง ความสำคัญของสัจจะ เช่น พรา瓦สธรรม 4 (สัจจะ ทนม ขันติ จาค) อธิษฐานธรรม 4 (ปัญญา สัจจะ จาค อุปสัมนะ) เบญจธรรม (เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ การสังวร สัจจะ สดิสัมปชัญญะ) อัญชัญคิกมารค (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกับปะ สัมมาวاجา สัมมา กัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมานิช) บารมี 10 (ทาน ศิล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา) เป็นต้น

สัจจะจริงเป็นธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง

ความหมายของสัจจะ

สัจจะ คือ “ความจริง” คือ “จริงใจ” ได้แก่ ชื่อสัตย์ “จริงวากษา” ได้แก่ พุดจริง และ “จริงการ” ได้แก่ ทำจริง”⁵

¹ เสรียรพงษ์ วรรณปัก. พุทธศาสนาในธรรมบท. 2522. หน้า 11.

² แหล่งเดิม. หน้า 12.

³ แหล่งเดิม. หน้า 300.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 447.

⁵ พราชาธรรมนุ (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสนาฉบับประมวลศัพท์. 2527 หน้า 318.

สัจจะซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นและมีประโยชน์ยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม

สัจจะที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง

สัจจะที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะเป็นคุณธรรมอันประเสริฐของมนุษย์ สัจจะ คือ ความจริงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ประพฤติเป็นคนดี เป็นสิ่งที่ไม่ตาย เป็นสิ่งที่มีอำนาจ สามารถปกป้องคุณครองมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมหนังตะลุง ดังนี้

บทหนังตะลุงเรื่องกามเทพลง ของฉิน อรุณุต ทุ่ยันต์ ให้สัจจปฎิญาณว่าจะพยายามติดตามหาดวงสุดา พี่สาวให้พบ เมื่อให้สัจจปฎิญาณไว้แล้วก็ต้องทำการสัญญา เพราะหากเสียสัจจ ไม่ทำการสัญญา ก็ต้องถูกตราหน้าว่าเป็นคนชั่วติดตัวไป เกิดเป็นชายควรยอมตาย ดีกว่าจะยอมเสียสัจจ ดังนี้

ถึงเสียชีพก็ไม่ยอมให้เสียสัจจ

ต้องรับรักสืบความติดตามหา

ไม่ทำการค่านั้นที่สัญญา

เสียสัจจะก็จะชั่วนตัวตาย

ถึงม้ายแล้วแคล้วคลาดในชาตินี้

ความชั่วจีต้องอยู่ไม่รู้หาย

อันข้างงามารถว่าชาติชาญ

ถึงตัวตายก็ให้เข้าได้เงาๆ¹

บทหนังตะลุงเรื่องสัจจะกับความรัก ของฉิน อรุณุต พระภรรดาวงศ์ พนสว้อยสัจจาซึ่งมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม และยึดถือสัจจะ พระองค์ขอความรักจากนาง สร้อยสัจจายอมรับรัก แต่ขอค่านั้นสัญญาว่า ต้องมีสัจจะต่อ กัน เมื่อกล่าวอย่างไรต้องเป็นไปอย่างนั้น วาจาจริงเป็นสิ่งที่ไม่ตาย ดังนี้

เป็นค่านั้นสัญญากับหน้าที่

เป็นผลต่อไปดังใจหมาย

น้องรักพี่ภรรดาสัญญาว่า

น้องจะไม่เหลวไหลลงใจจริง

¹ ฉิน อรุณุต. บทหนังตะลุงเรื่องกามเทพลง. 2532. หน้า 98.

ที่ແຍນຍລກມາກໄມ່ອຍກພນ

ສັຈັງເວອມທາວາຈາຈິງ

ໄມ່ຂອພບພຣານພລໍາລໍາຜູ້ຫຼົງ

ພື້ນຍໍາຕິ່ງສັງຄູານ້ຳນ້າໄປ¹

ນທຖາມສອນຄີ່ມຍົບອອງຄຣີພັນ ເກືອສກຸລ (ຫັນຄຣີພັນ ເກືອສກຸລ) ກລ່າວສິງ ສັຈະວ່າ
ມນຸ່ມຍົບຕັ້ງມີສັຈະຕ່ວເລາ ຕ່ອຄູາດີພື້ນອັນ ຕ່ອເພື່ອນມນຸ່ມຍົບ ສັຈະເປັນສິ່ງທີ່ໄມ່ຕາຍ ມີອໍານາຈສາມາຮັດ
ປັກປັອງຄຸ້ມຄອງຜູ້ມີສັຈະໄດ້ ດັ່ງນີ້

ນັ້ອທຶນອັນໜ້ນທີ່ອີ້ນສັຈະ

ມີຄວາມຈິງຈົງຮັບໄມ່ແນ່ງເນາ

ຈິງຕ່ອງນາຈຈິງຕ່ອກາລຈິງຕ່ວເລາ

ອັນສັຈະຄວາມຈິງສິ່ງໄມ່ຕາຍ

ທົກນ້າໄມ່ໄຫລຕກໄຟໄມ່ໃໝ້

ຕ້ອງຮັກໝາໃຈກາຍໄມ່ໄຫ້ເສີຍເຫຼາ

ຈົງກື້ອເອາຄວາມຈິງສິ່ງໄມ່ຕາຍ

ຈິງຕ່ອພື້ນອັນໜ້າປັກນ້ຳກັບຍາຍ

ເຈົ້າກື້ອເອາໄວໄມ່ຕາຍແນ່ນອນ

ຈົງກື້ອສັຈະເອາໄວເປັນເຄື່ອງລົດຜອນ²

ນທහັນຕະລູງເວັ້ງແດນອກິນຫາຣີ ຂອງດິນ ອຣນຸຕ ກລ່າວສິງ ສັຈະວາຈາວ່າ ມີອໍານາຈ
ສາມາຮັດແກ້ວ້າຄຣພນໄດ້ ຈະເຫັນໄດ້ຈາກເຈົ້າຍານພຣັດນ ເປັນສັຈະວາຈາ ແກ້ວ້າຄຣພນໄດ້ສໍາເລົງ
ດັ່ງນີ້

ຄ່ານເບີພະລົງນັ້ນພື້ນພຸ້ຫາ

ຫາກເກັບນາງສ້າງກຽມໄວ້ກອນກາລ

ແລ້ວຍີ້ດ້ວຍສັນພະນາກາ

ອ້າຍສຸນັ້ນຕ້ວ້າຍຫາຍໄປພລັນ

ວິນາກະເປົດເກສກັນປະປະນົມຄວາຍ

ທຽງພະຄຸນຍິ່ງໄທ່ງ່າງວ່າດິນດອນ

ເປັນວາຈາອອກເປັນສັຈະອອົມຮູນ

ຂອປົງຄູາຄົນຄໍາກໍາຮັມອັນນັ້ນ

ໃນທັນພໍາແລນເບີຢັງເສີຍສັນນັ້ນ

ພຣະສຸຣີຍັນເຢີຍນຍອດບຸດນ້າຮ

ລົງກຽນໄກລັນນາກນັງສົພຣະກຣງຄຣ

ນ້ອງໄດ້ຜ່ອນພັນເຂດເວການ³

¹ ດິນ ອຣນຸຕ. ນທහັນຕະລູງເວັ້ງສັຈະກັນຄວາມຮັກ. 2532. ໜ້າ 20.

² ສູນຍົວດັນຮຽນຈັງຫວັດສົງຂາ ວິທຍາລັຍຄຽງສົງຂາ. ນທහັນຕະລູງຄືເຕັນໄນອີດີຕ. 2524. ໜ້າ 43.

³ ດິນ ອຣນຸຕ. ນທහັນຕະລູງເວັ້ງແດນອກິນຫາຣີ. 2532. ໜ້າ 142.

เปรียบเทียบสัจจะที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงกับสัจจะที่เป็นพุทธธรรม

สัจจะที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงคั้งกล่าวว่า หากเปรียบเทียบกับสัจจะที่เป็นพุทธธรรม ก็สรุปได้ว่า สัจจะที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง ซึ่งมีลักษณะเป็นคุณธรรมอันประเสริฐของมนุษย์ สัจจะ คือ ความจริง เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ประพฤติเป็นคนดี เป็นสิ่งที่ไม่ตาย เป็นสิ่งที่มีอำนาจสามารถปักป้องคุ้มครองผู้ปฏิบัติได้นั้น มีลักษณะสอดคล้องกับสัจจะที่เป็นพุทธธรรม ซึ่งเน้นว่าสัจจะ คือ ความจริง ได้แก่ จริงใจ จริงว่า자 และจริงการ

แต่น่าสังเกตว่า สัจจะที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง จะเน้นสัจจะในลักษณะนี้ อิทธิปฎิหาริย์ สามารถปักป้องคุ้มครองผู้ปฏิบัติได้ด้วย ซึ่งลักษณะคั้งกล่าวว่าไม่ปรากฏในสัจจะที่เป็นพุทธธรรม

ความกตัญญูกตเวที

ความสำคัญของความกตัญญูกตเวที

มีพระพุทธเจนน์แห่งหนึ่ง ตรัสถึงความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีว่า “ภูมิ เสารุปาน กตัญญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวที เป็นภูมิแห่งสารุชัน”¹ นอกจากนี้ยังมีพระพุทธเจนน์อีกแห่งหนึ่งตรัสว่า บุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก ดังนี้

“คุกรกิษทุกั้งหลาย บุคคล 2 จำพวกนี้ หาได้ยากในโลก 2 จำพวกเป็นไหน? คือ บุพการี บุคคล 1 กตัญญูกตเวทีบุคคล 1 คุกรกิษทุกั้งหลาย บุคคล 2 จำพวกนี้แล หาได้ยากในโลก”²

ความกตัญญูกตเวที จึงเป็นภูมิขั้น หรือเครื่องหมายของคนดี และเป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคล เป็นผู้ประเสริฐที่หาได้ยากในโลก

¹ สมเด็จพระญาณสัมมา (เจริญ สุวัฒโน). ข้าณสัมราศนา. 2517. หน้า 27.

² กรมการศาสนา. พจนานุกรมภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 20. 2525. หน้า 81.

ความหมายของความกตัญญูกตเวที

“กตัญญู” แปลว่า “รู้อุปการะที่ทำให้ได้ทำแล้ว” คือ รู้อุปการคุณที่ทำให้ได้ทำแล้วแก่ตน “กตเวที” แปลว่า “ผู้ประการศอุปการคุณที่ทำให้ได้ทำแล้ว” คือ สนองหรือตอบแทนคุณท่าน “กตัญญูกตเวที” จึงแปลว่า “ผู้รู้อุปการคุณที่ทำให้ได้ทำแล้ว และผู้ประการศอุปการคุณที่ทำให้ได้ทำแล้ว คือ สนองหรือตอบแทนคุณท่าน”¹

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโถ) ให้ความหมายของกตัญญูกตเวทีว่า “ผู้รู้อุปการะที่เข้าทำแล้วและตอบแทน ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่น และแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น”²

ประโยชน์ของความกตัญญูกตเวที

ความกตัญญูกตเวที คือ “ความรู้คุณท่านและตอบสนองคุณท่าน” ความกตัญญูกตเวที ทำให้มนุษย์ตระหนักรึ่งคุณค่าที่คนอื่นมีต่อตนและตนต้องตอบแทนคุณค่านั้น ทำให้เกิดการให้และการรับ ความกตัญญูกตเวทีจึงเป็นคุณธรรมที่ช่วยเกื้อกูลแก่มนุษย์และสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่มนุษย์และสังคม

อนึ่งนอกจากจะทำให้มนุษย์ตระหนักรู้ในคุณค่าของมนุษย์ด้วยกันแล้ว ความกตัญญูกตเวที ยังทำให้มนุษย์ตระหนักรึ่งคุณค่าของสรรพสิ่งที่ตนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ หรืออยู่แวดล้อมตน หากพิจารณาในแง่นี้ ก็กล่าวได้ว่า ความกตัญญูกตเวทีมีประโยชน์เกื้อกูลต่อมนุษย์ สังคม และชารณชาติ เป็นอย่างยิ่ง

ความกตัญญูกตเวทีที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง

ความกตัญญูกตเวทีที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง มีลักษณะเป็นคุณธรรมที่ช่วยเกื้อกูล

¹ กรมหลวงชรบูรณ์วงศ์. ธรรมานุกarm. 2515. หน้า 240.

² พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโถ). พจนานุกรมพุทธศาสนา. 2518. หน้า 39.

ให้มุชย์เป็นคนดี คือ รู้ถึงความต้องการของคนอื่น มีต่อตน และทำดีตอบแทนแม้จะมีอุปสรรคก็ต้องพยายามทำ บุคคลควรกด้วยภูมิใจที่ต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และผู้มีอุปการคุณคนอื่น ๆ คนที่ขาดความกด้วยภูมิใจที่โดยเฉพาะต่อมารดา พ่อคิดจะลงโทษ คนที่มีความกด้วยภูมิใจที่ เทพยาฟ้าดินจะคุ้มครอง ยกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ จะเห็นได้จากการอบรมหนังตะลุงดังต่อไปนี้

บทหนังตะลุงเรื่องแคนอภินิหาริย์ ของฉัน อรุณ กล่าวถึง ความกด้วยภูมิใจที่ไว้ ๓ ตอน ดัง

ตอนที่ ๑ เจ้าหนูงิกรานต์เป็นศิษย์เรียนวิชา กับฤทธิ์วัฒน์ ถูกเชิญและสอนวิชาให้เจ้าหนูงิกรานต์ พะนังระลึกบุญคุณ ปранนิบดีฤทธิ์ด้วยความกด้วยภูมิใจที่ ดังนี้

พระศิริมาปราณีอารีรับ สาวไคครุผู้เชzagทางเวทมนตร์ ปฏิบัติวิชาพิพากษา	ให้งานสรพอยู่เป็นศิษย์ศึกษาสน เรียนเสียงเชียร์ชาญกาลต่อมา
ตอบสนองฉลองคุณมุลิกา	การปัดกวาดถือเป็นกิจของศิษย์หา กตัญญาต่อคุณพระมุนี ^๑

ตอนที่ ๒ เจ้าชายพรตัน คิดถึงบุญคุณของพระราชนารดา จึงตัดสินพระทัยไปเมืองร้างของเจ้าหนูงิกรานต์เพื่อหาทางแก้คำสาปให้แม่ แม้จะต้องผจญอุปสรรค แต่เพื่อได้ตอบแทนพระคุณแม่ ก็ต้องไป ดังนี้

แล้วตั้งใจไปเมืองร้างของนางหลับ หมายจะถอนคำสาปนาปnarada	ยิ่งลึกับสำคัญเป็นปัญหา เรื่องนิกรานต์ของต้องแน่นอน
กด้วยรู้ค่าน้ำนมแม่ ต้องผจญภัยป่าตั้งหน้าจอ	ตั้งใจแนโดยไม่มีที่หักโคน ไปนครเมืองร้างนิกรานต์ ^๒

^๑ ฉัน อรุณ. บทหนังตะลุงเรื่องแคนอภินิหาริย์. ๒๕๓๒. หน้า ๔๖.

^๒ แหล่งเดิม. ๒๕๓๒. หน้า ๙๔-๙๕.

ตอนที่ 3 เจ้าชายพรัตน์ แก้อาถรพณ์สำเร็จ เจ้าหญิงผนองฟันจากคำสาป ได้นางเป็น
ชาย ต่อมาก็ความกตัญญูกตเวทีต่อพระราชมารดา จึงขอลาเจ้าหญิงผนองกลับบ้านเมือง เพื่อ
ได้แก้คำสาป ตอบแทนบุญคุณมารดา ตามวิสัยของอุกกาศ ดังนี้

ฝ่ายองค์ชายพรัตน์กษัตริย์สาว หวานคิดถึงพระมารดาเวลานั้น	พระนางเจ้าผนองครองสุขสันต์ แรงกตัญญูยิ่งต้องทึ้งนา
อันความคึกไม่มีใครเทียบเท่า จะพาไปไกลเกินจะเดินทาง	จะจากสาวผนองก็หมองหนำ เรื่องทุกอย่างพึ่กเล่าให้เข้าใจ
จะหอคึ้งพระมารดาในตราบานป เหมือนหวานฟ้าผ่าฝางลงกลางใจ	น้องกิทราบพระคุณแม่นั้นยิ่งใหญ่ นางร่าไรกอดนาบทะล้ำ
พระโ莲หลบปลอบห้องอย่าร้องไห ไม่เห็นด้วยหรือพี่ไปช่วยพระชนนี	พึ่มใช่จะทึ้งน้องให้หมองครี อุกกาศต้องเป็นผู้รับพระคุณ
ถึงตัวไปใจจริงไม่กิ้งน้อง อย่าข้องขัดภัสดาโปรดการุณ	แม่ผนองอยู่เดียวอย่าเฉี่ยวฉุน ให้แทนคุณพระมารดาค่าน้ำนม ¹

บทเกี้ยวจ่อ ของฤทธิ์ แสงทอง (หนังรุ่งฟ้า แสงทอง) กล่าวถึง ความกตัญญูกตเวที
ว่า มุนชย์ทุกคนต้องรู้จักบุญคุณบิดามารดาและต้องเลี้ยงดูตอบแทนบุญคุณท่าน ดังนี้

เราเกิดมาเป็นคนบนพิภพ พร้อมชนนี้ที่เกิดกำเนิดตน	ควรเคารพบิดามเหตุผล เกิดเป็นคนต้องเป็นผู้รู้จักคุณ
ถึงท่านแก่ชราอย่าละทิ้ง สิ่งใดขาดสิ่งใดเหลือซ้ายเจือจุน	นี้เป็นสิ่งสูงสุดควรอุดหนุน ทดแทนคุณบิดามนนนน ²

¹ ฉบับ อรุณุต. บทหนังตะลุงเรื่องแคนอภินิหารย์. 2532. หน้า 115-116.

² ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา วิทยาลัยครุศาสตร์. รายงานการสัมมนาหนังตะลุง 14 จังหวัดภาคใต้.
2528. หน้า 180.

บทกาญจนาภิเษก ของศรีพัฒน์ เกื้อสกุล กล่าวถึง ความกตัญญูกดเวทีว่า เป็นคุณธรรม ที่ทำให้เกิดความเจริญ เป็นคุณธรรมอันประเสริฐของมนุษย์ ดังนี้

ข้อที่สองคือธรรมะสอนไว้	จำไส่ภายแล้วจะสุขราศี哉
จะกิญโญโภคทุกปีไป	จะครีไเลชื่อดังทั้งสังคม
อันธรรมะข้อนึงคุณความดี	กตัญญูกดเวทีที่สร้างสม
ไกรผู้อุปการะมานิยม	ต้องอบรมยกเมืองน้ำชา
ต้องกราบไหว้รำลึกนึกความดี	ทุกราตรีจ้าไวนากมายหนักหนา
สิ่งที่คีเข้าให้กับเรามา	อย่าลืมว่าผู้อุปการะกดเวที
รับอุปการะประการใด	จะดังใจเพิ่มเสริมให้ถ้วนถี่
ต้องเคารพแบบนักทุกราตรี	ว่ากดเวทีคือยอดความดีของคนเรา ¹

บทเกี่ยวจดในเรื่องพระบุพราชนองปงชน ของพ่วง บุษราดัน กล่าวถึง ความกตัญญู- กดเวที ว่าเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ ทุกคนควรกดัญญูกดเวทีต่อพระรัตน์ได้ ชาติศาสนा พระ มหาภัตตร์ย บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ด้วยการกระทำดี ปกป้องรักษา ภาระให้วบช้า ดังนี้

กดัญญูรักษาดีค่าประเสริฐแสตน	คิดตอบแทนผู้มีคุณอุ่นเกقا
ไม่ลืมบุญคุณท่านที่ผ่านมา	เกิดบุญราษฎร์ถึงตรึงหน้าย
กดเวทีซึ่ชอนตอบสนอง	ตามทำนองคลองธรรมนำนิสัย
รำลึกคุณแห่งพระรัตน์ตรัย	ด้วยกราบไหว้หมายกระทำแต่กรรมดี
ตอบแทนบุญคุณชาติศาสน์กษัตริย์	บำรุงรักษพัฒนาเตียงภาซี
เกิดสังค河流ยามศัต្ដรุ่วใจมี	ทุกคนพร้อมยอมแพ้ชีวิวาย
ขันตติยาสถานบันอันสูงส่ง	อยู่ชั่วรงค์คุ้ฟ้าดินสลาย
มั่นผู้ได้ไกรกล้ามาทำลาย	ชีพถาวรป้องกันราชบัลลังก์

¹ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลา วิทยาลัยครุศาสตร์ รายงานการสัมมนาหนังตะลุง 14 จังหวัดภาคใต้.

ด้วยตรานได้ไทยมีองค์ปะนุช
ไทยร่วมรักสามัคคีมีพลัง
จะยึดมั่นกตัญญูผู้กำกันเดด
แม้ก่อการณ์สำนักวุสิกตัว
ขออุดมสุกประพุติดเป็นคนดี
คุณพ่อแม่มากลั่นพันพวรรณนา
อันความรักผู้อื่นให้ใช้รักแท้
เป็นความรักบริสุทธิ์ยุติธรรม
ทันเห็นอย่างตราชากตัวทำเพื่อสุก
จงตอบแทนคุณมารดาค่าหัวแม่
อนึ่งบุญคุณครุผู้ประเสริฐ
ครุสอนศิษย์ใช้คิดค้าหากำไร
กตัญญูคุณเลิศประเสริฐແสน
ทำการณ์ดีย้อมส่งผลดลับนัดดล
เป็นความสุขสมถวิลไม่สิ้นหวัง
เน้นแข็งคงภูมาน่าเกรงกลัว
พระคุณเกิดเชิดชูอยู่เหนือหัว
ประพฤติชั่วพ่อแม่ซ้ำกินน้ำตา
อย่าเป็นลูกทรพิมีนาป่าหนา
เอาดินฟ้ามาเบรี่ยบไม่เทียบกัน
แต่ความรักของพ่อแม่ไม่แปรผัน
ทุกคืนวันหมั่นสอนอ่อนอบรวม
เด็บใหญ่ปลูกฝังให้ได้สุขสม
ท่านชื่นชมเอื้อบานปลายบานปี๊มใจ
ประสาทวิทย์อบรมบ่มนิเสีย
ศิษย์กราบไหว้ครูเอื้อบ้มยั่นหน้าบาน
การตอบแทนมีคุณค่ามหาศาล
ให้สำราญสุขลั้นตีนรัตน์¹

บทหนังตะลุงเรื่องน้ำใจแม่ ของถวิล กำเหนิดผล เจ้าหญิงสุดาวรรณ ประกาศว่า จะยอมแต่งงานกับผู้ที่สามารถแก้ปัญหาที่พระนางตั้งไว้ได้ว่า อะไรคือน้ำใจแม่ พรายนิลกัลป์ทรงรักเจ้าหญิงสุดาวรรณ จึงเข้าแม่ เพื่อน้ำหัวใจแม่ไปให้เจ้าหญิงสุดาวรรณ ความหลงผิดอกตัญญูข้ามารดา เป็นคุรุกรรม ทำให้พ้าดินลงโทษ แผ่นดินแยก พลายนิลกัลป์ ถูกสารณ์สูบด้องตกนรกคัมภีร์ เท่ง หนูนุ้ย นาพบเหตุการณ์อย่างจะช่วยชีวิต แต่นางระบะนีชี้รู้เห็นเหตุการณ์ห้ามไว้บอกว่า คนอกตัญญูกระทำมาดุจขาดดองตกนรก ส่วนคนดีมีความกตัญญูกตเวทีเทพยดา พ้าดินจะคุ้มครองให้ปลอดภัย ดังนี้

¹ พวง บุษราัตน์. บทหนังตะลุงเรื่องพระบุพภาคชื่องปางชน. 2532. หน้า 2.

มันแหะอะกแด็กทึกหัวใจถือ เอาไส้กล่องแล้วปีคห้องมีรอนาน เสร็จเรื่องรักแล้วค่อยกลับมาເພາະພ ອອจากวังดึงหน้าเข้าไปไฟร หมอกมีคຄຸ້ມັກຄົ່ງເພີຍພັງກິນກ ດ້ວຍພັດໃນຮູ້ເຫັນເປັນພຍານ ແຜ່ນຄືນແຍກມັນແກຣາດກຫຼຸມລຶກ ເກືອນຈະຈນຄມລົງໃນຄົງຄາ ວ່າຊ່ວຍຊ່ວຍທີ່ຄຣມືນັງ ເກືອນຈະຈນຄມກັບຫຍາຍລັບໄປ ອີນເສີຍຮ້ອງກົງປ່າເທີ່ຍວາຫາເສີຍ (ເຈົ້າ)	ທົ່ວທັ້ງມືອຍຫາດໂລທິຕິດແດງຈານ ຕພແມ່ມາຮັນທີ່ໄວ້ມີສຳໃຈ ຕາມຂົນບປະເພີນທີ່ຍິ່ງໃຫຍ່ ຄຽງຄືນໃຈກາຕົງປ່າເກີດຕິນຝ້າບັນຄາລ ເກີດແຜ່ນດິນໄຫວຫວຍດ້ວຍປາງິຫາຣີ ຜູ້ກະທຳການມາດຸພາດຫາດີຫ້ວ້າຂ້າ ມັນຮູ້ສັກຕື່ນຕົວກລັວໜັກຫາ ມືອໃນວ່າຄວ້າປາກມັນຮ້ອງກັ້ອງທົ່ວໄພ ກລົອງຫວ້າໃມນີ່ມີວາງໃຫ້ໄປໄຫນ ໃນກັນໄດພຣັກພວກຫາຍນາຍຄົມກົງ ຄາມພື້ເລີຍວ່າຜູ້ໄດໃກຣະພີ
ຄົມກົງ ...	ໄຟຟ້າ ໄກຣະກຳລັງຈະຈນຄມໄດຕິນແລ້ວນັ້ນ ເວົວພາກເຮົາໄປຂ່າຍເຫັນ ເຂົ້າ ຂຶ້ນມາ ຖ້າ ທ່ານຈະລົງໄປກຳໄມນັ້ນ
ນາງຮຣັນ ...	(ຕາວດ) ເດືຍພາກທ່ານຫຍຸດເດືຍນີ້ ອ່າຍໄປຢູ່ກັນເຫາ ຊ່ວຍອະໄວນີ້ໄດ້ ຫວອກ
ຄົມກົງ ...	ແມ່ເປັນໄຄຮັກ ຄວບ
ນາງຮຣັນ ...	ເຮົານີ້ຄື່ອມແມ່ນາງຮຣັນ ຂຶ້ນໄດ້ຮູ້ເຫັນເປັນພຍານໃນກາຮະກຳຂອງອ້າຍຄຸກ ອກຕ້ອງຍູ້ຂຶ້ນມັນໄດ້ກຳມາດຸພາດ ນຽກຈຶ່ງຕ້ອງການຕົວມັນ ສ່ວນຕົວເຈັນນັ້ນ ຈະໄປຕາມທາງຂອງເຈົ້າ ເຈົ້າເປັນຄົນດີເປົາໝາຍຂອງພ້າຫຍຸ່ງສຸດວາງວະນ ຄື່ອ ນ້ຳໄຈແມ່ ຍັກນີ້ມັນກຳໄມ້ຖຸກເປົາໝາຍ ເຈົ້າໄປແກ້ເກີດ

(บก)

สินเสียงร้องนันจมหายลงไปเต็รรณ อุ่คอนไม่ดีเข้าให้ตอกนราไป
ปีตุมาตามาตุมาตน์นาปหนัก เท็นประจักษ์ชัดคึมิสงลัย

(เจรจา)

นางชรรณ ... เจ้าผู้รักดัญญุคกน้ำไม่ให้ตกไฟไม่ไหม้หรอ กเดินไปทางนี้ จะพบสิ่งที่
เจ้าหวัง¹

เปรียบเทียบความกตัญญูกตเวทีที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงกับความกตัญญูกตเวที
ที่เป็นพุทธธรรม

ความกตัญญูกตเวทีที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงดังกล่าวนี้ หากเปรียบเทียบกับความ
กตัญญูกตเวทีที่เป็นพุทธธรรมก็สรุปได้ว่า ความกตัญญูกตเวทีที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง
มีลักษณะคล้ายกับความกตัญญูกตเวทีเป็นพุทธธรรม คือ เป็นคุณธรรมของคนดี ซึ่งมีลักษณะ
2 ประการ คือ รู้อุปการะที่เข้าทำผลแล้วและตอบแทน หรือรู้บุญคุณคนอื่นและตอบแทนบุญคุณนั้น
แต่น่าสังเกตว่า ความกตัญญูกตเวทีที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุง จะเน้นการรู้คุณและตอบแทน
บุญคุณมากกว่าจะเน้นว่าเป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นผู้ประเสริฐที่หาได้ยากในโลก และจะเน้น
ความกตัญญูกตเวทีต่อบุคคล ครูบาอาจารย์ ชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ซึ่งสัมพันธ์ใกล้ชิด
กับตน มากกว่าจะเน้นความกตัญญูกตเวทีต่อคนอื่นหรือต่อสรรพสิ่งที่อยู่แวดล้อมตน

¹ ถวิล กำเหนิดผล. บทหนังตะลุงเรื่องน้ำใจแม. 2536. หน้า 69-72.